

ХАРАКТЕР ТА ЗМІСТ ВІДНОСИН, ЩО СКЛАДАЮТЬ ПРЕДМЕТ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

До сфери дії міжнародного приватного права входять відносини, які регулюються нормами різних галузей приватного права. І досі в науці міжнародного приватного права немає єдності у розумінні природи та характеру відносин, що складають його предмет, що породжує активні дискусії з цього приводу.

Центральне місце серед них належить цивільно-правовим відносинам, регульованим нормами цивільного права. У ст. 1 Цивільного кодексу України вони характеризуються як майнові та пов'язані з ними особисті немайнові відносини. Значною мірою до приватноправових відносин належать сімейно-шлюбні, трудові, земельні відносини, які так само, як і цивільно-правові, є насамперед майновими та пов'язаними з ними особистими немайновими відносинами.

Отже мова йде про відносини, що становлять у межах однієї держави предмет приватного права в цілому. Сутність приватного права характеризується незалежністю і автономністю суб'єктів, захистом приватної власності, свободою договорів та обмеженням, певною мірою, втручанням держави.

І. С. Перетерський свого часу вказував: «Якщо ми візьмемо правовідносини, які... відносяться наукою... до галузі міжнародного приватного права. то, незважаючи на розбіжності у визначенні меж міжнародного приватного права окремих дослідників і їхніх груп, ми побачимо, насамперед, що до міжнародного приватного права входять цивільно-правові відносини, всі основні інститути цивільного права ним (міжнародним приватним правом. — О. Н.) досліджуються» [1, с. 25]. Основоположники науки радянського міжнародного приватного права Л. А. Лунц, М. М. Богуславський так само відносини, що складають предмет міжнародного приватного права, визначають як цивільно-правові в широкому сенсі (цивільні, сімейні, трудові), які носять міжнародний характер (міжнародні цивільно-правові відносини або цивільно-правові відносини з іноземним елементом).

Постає питання — як бути з трудовими, господарськими, земельними і сімейними відносинами, які традиційно іменуються цивільно-правовими в «широкому сенсі слова»? Предметом цивільного права в його традиційному розумінні є вся сукупність майнових і пов'язаних з ними особистих немайнових відносин. При цьому учасники зазначених відносин (суб'єкти), реалізуючи надані їм права, керуються, перш за все, своїми власними (приватними) інтересами, внаслідок чого в юридичній науковій літературі цивільне право нерідко ототожнюється з приватним правом, а вказані поняття подаються як рівнозначні. Є. О. Харитонов наголошує, що співвідношення понять «приватне право» і «цивільне право» визначається тим, що цивільне право є найбільш повним відображенням ідей і положень приватного права на національному рівні [2, с. 5]. Що ж стосується майнових відносин, які знаходяться у сфері регулювання трудового та сімейного права, то вони, хоча й носять цивільно-правовий характер і є приватноправовими по суті, але безпосередньо в предмет цивільного права не включаються. У зв'язку з цим було б не зовсім вірно термінологічно називати відносини, які складаються між особами щодо виконання приватного інтересу в специфічному середовищі трудового та сімейного права, цивільно-правовими.

Цілком очевидно, що через термін «приватне право» простіше і доступніше можна пояснити предмет міжнародного приватного права. Як пояснює А. С. Довгерт, «такий перелік правовідносин — цивільні, сімейні, трудові — відобразив існуючий (в радянській науці. — *О. Н.*) постулат теорії права про «об'єктивне» існування цих галузей права і відсутність в соціалістичному суспільстві «знаряддя буржуазії» у вигляді приватного права. З переходом до ринкової економіки в Україні закріплюється дихотомічний погляд на право, коли в праві виділяють дві основні галузі (мегагалузі) — публічне та приватне право. З цієї точки зору терміни «цивільне право» і «приватне право» є тотожними. Цивільне, сімейне, трудове, земельне, підприємницьке право не є окремими галузями права. Ці найменування тільки вказують на сфери, в яких діють загальні та спеціальні норми приватного права» [3, с. 15].

Тепер, коли слово «приватне» зайняло своє місце в правовому лексиконі і сприймається як термін, без якого важко уяви-

ти існуючі цивілістичні напрями правової науки, сама назва «міжнародне приватне право» вказує на предмет цієї галузі права та правознавства. Отже можна говорити, що предметом міжнародного приватного права є всі приватноправові відносини, що виникають в цивільному, сімейному або трудовому праві і це дійсно так, коли ми говоримо про приватне право.

Виходячи з найменування міжнародного приватного права видно, що воно повинно бути міжнародним. Це означає, що в предмет міжнародного приватного права входять лише ті приватноправові відносини, які носять міжнародний характер; що в них повинен бути присутній «іноземний (або зовнішній) елемент». Наявність або відсутність «іноземного елемента» в аналізованих правовідносинах дозволяє здійснити «свого роду вододіл» [4, с. 87] між відносинами, що перебувають у сфері вивчення та регулювання міжнародного приватного права, і відносинами, що регулюються звичайним приватним (цивільним) правом.

Наведене вище свідчить про те, що при конкретному визначенні предмета міжнародного приватного права слід виходити з природи відносин, які регламентуються нормами цієї самостійної галузі права. Природа цих відносин, тобто «основна властивість, сутність» [5, с. 588] — приватноправова; характер, тобто «відмітна властивість, особливість» [5, с. 847] регульованих нормами міжнародного приватного права відносин полягає в тому, що вони виникають в міжнародному житті. Саме наявність або відсутність іноземного елемента в аналізованих відносинах ділить їх на такі, що є предметом вивчення і регулювання у сфері міжнародного приватного права, й такі, що вивчаються і регулюються у сфері цивільного права.

Таким чином, при визначенні характеру та змісту відносин, що складають предмет міжнародного приватного права, слід виходити з того очевидного факту, що вони є міжнародними приватноправовими в широкому сенсі: приватноправовими — за своєю природою, а міжнародними — оскільки виходять за межі однієї держави.

Литература

1. Перетерский И. С. Система международного частного права [Текст] / И. С. Перетерский // Советское государство и право. — 1946. — № 8-9. — С. 20-25.
2. Харитонов Е. О. Гражданское право Украины : учебник [Текст] / Е. О. Харитонов, Н. А. Саниахметова. — 2-е изд. — Х. : Одиссей, 2005. — 960 с.
3. Міжнародне приватне право : підручник [Текст] / за ред. А. С. Довгерт, В. І. Кисіля. — 2-ге видання. — К. : Алерта, 2014. — 656 с.
4. Международное частное право. Современные проблемы : в 2 книгах. Кн. 1 [Текст] / отв. ред. Богуславский М. М. — Москва : Наука, 1993. — 272 с.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка [Текст] / С. И. Ожегов. — 21-е изд., перераб. и доп. — М. : Рус. яз., 1989. — 921 с.